Vlaams Parlement

stuk **1027** (2010-2011) – Nr. 4
ingediend op 11 april 2014 (2013-2014)

Voorstel van decreet

van de heren Boudewijn Bouckaert, Lode Vereeck,
Jurgen Verstrepen en Ivan Sabbe

houdende het instellen van het verbod op het dragen van een hoofddoek in onderwijsinstellingen en centra voor leerlingenbegeleiding van de Vlaamse Gemeenschap

Voorstel van resolutie

van de dames Elisabeth Meuleman en Mieke Vogels
en de heer Filip Watteeuw

betreffende het dragen van uitwendige tekenen van filosofische, ideologische en godsdienstige opvattingen op scholen die onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap vallen

Verslag

namens de Commissie voor Onderwijs en Gelijke Kansen
uitgebracht door de heer Wim Wienen en mevrouw Sabine Poleyn

verzendcode: OND

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Boudewijn Bouckaert.

Vaste leden:
de heren Paul Delva, Jos De Meyer, de dames Kathleen Helsen, Sabine Poleyn;
mevrouw Katleen Martens, de heren Wim Van Dijck, Wim Wienen;
de dames Irina De Knop, Marleen Vanderpoorten;
de dames Kathleen Deckx, Fatma Pehlivan;
mevrouw Vera Celis, de heer Kris Van Dijck;
de heer Boudewijn Bouckaert;
mevrouw Elisabeth Meuleman.

Plaatsvervangers:
de heer Jan Durnez, de dames Cindy Franssen, Veerle Heeren, Katrien Schryvers;
de heren Frank Creyelman, Chris Janssens, Erik Tack;
de dames Ann Brusseel, Fientje Moerman;
mevrouw Yamila Idrissi, de heer Chokri Mahassine;
de heer Willy Segers, mevrouw Goedele Vermeiren;
de heer Jurgen Verstrepen;
mevrouw Mieke Vogels.

Toegevoegde leden:
mevrouw Gerda Van Steenberge.

Stukken in het dossier:
1027 (2010-2011) – Nr. 1: Voorstel van decreet
– Nr. 2: Advies van de Raad van State
– Nr. 3: Amendementen
1432 (2011-2012) – Nr. 1: Voorstel van resolutie
1912 (2012-2013) – Nr. 1: Voorstel van decreet

INHOUD

I. Toelichting bij de voorstellen 4
1. Inleidende uiteenzetting door de heer Boudewijn Bouckaert 4
2. Inleidende uiteenzetting door mevrouw Elisabeth Meuleman 6
3. Inleidende uiteenzetting door mevrouw Katleen Martens 7
II. Bespreking 9
1. Vragen en opmerkingen van de leden 9
1.1. Tussenkomst van de heer Wim Van Dijck 9
1.2. Tussenkomst van de heer Ward Kennes 11
1.3. Tussenkomst van mevrouw Fatma Pehlivan 12
1.4. Tussenkomst van mevrouw Marleen Vanderpoorten 13
1.5. Tussenkomst van de heer Kris Van Dijck 14
2. Replieken van de indieners 14
2.1. Repliek van mevrouw Katleen Martens 14
2.2. Repliek van mevrouw Elisabeth Meuleman 15
2.3. Repliek van de heer Boudewijn Bouckaert 16
3. Slotreplieken 19
3.1. Tussenkomst van mevrouw Ann Brusseel 19
3.2. Tussenkomst van de heer Ward Kennes 20
3.3. Tussenkomst van mevrouw Elisabeth Meuleman 20
3.4. Tussenkomst van mevrouw Irina De Knop 21
3.5. Tussenkomst van de heer Wim Van Dijck 21
3.6. Tussenkomst van de heer Kris Van Dijck 21
3.7. Tussenkomst van mevrouw Sabine Poleyn 22
3.8. Tussenkomst van de heer Boudewijn Bouckaert 22
III. Stemmingen 23
1. Stemming over het voorstel van decreet 23
1.1. Artikelsgewijze stemming 23
1.2. Stemming over het geheel 24
2. Stemming over het voorstel van resolutie 24
Gebruikte afkortingen 25

In de Commissie voor Onderwijs en Gelijke Kansen werden op donderdag 21 februari 2013 en donderdag 28 februari 2013 drie initiatieven behandeld met betrekking tot de problematiek van het dragen van hoofddoeken, of in ruimere zin, het dragen van uitwendige tekenen van filosofische, ideologische en godsdienstige opvattingen in officiële onderwijsinstellingen of onderwijsgerelateerde instellingen. Het betrof hier respectievelijk twee voorstellen van decreet en een voorstel van resolutie. Aangezien deze drie initiatieven over hetzelfde onderwerp handelen, werden ze conform artikel 26, 2, van het Reglement van het Vlaams Parlement samen geagendeerd. Op de eerstgenoemde datum werd een toelichting gegeven door de hoofdindieners van de onderscheiden voorstellen. Op de tweede datum vond een geglobaliseerde bespreking plaats van de drie initiatieven, die tot de conclusie leidde dat de meerderheid en Open Vld geen van de drie voorliggende voorstellen steunden. Daarom beslisten de hoofdindieners van de drie voorstellen toen om hun initiatieven vooralsnog niet ter stemming te laten komen. Op vraag van de indieners werden het van de LDD-fractie uitgaande voorstel van decreet houdende het instellen van het verbod op het dragen van een hoofddoek in onderwijsinstellingen en centra voor leerlingenbegeleiding van de Vlaamse Gemeenschap, evenals het van de Groenfractie uitgaande voorstel van resolutie betreffende het dragen van uitwendige tekenen van filosofische, ideologische en godsdienstige opvattingen op scholen die onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap vallen (*Parl.St.* Vl.Parl. 2011-12, nr. 1432/1) op 1 april 2014 alsnog ter stemming gelegd. Voor het derde initiatief (*Parl.St.* Vl.Parl. 2012-13, nr. 1912/1) werd de stemming niet gevraagd door de indieners.

I. TOELICHTING BIJ DE VOORSTELLEN

1. Inleidende uiteenzetting door de heer Boudewijn Bouckaert

De heer *Boudewijn Bouckaert* schetst kort de voorgeschiedenis van zijn decretaal initiatief (*Parl.St.* Vl.Parl. 2010-11, nr. 1027/1). Het voorstel, dat al werd ingediend medio maart 2011, maakte in juli 2012 het voorwerp uit van een advies door de Raad van State (*Parl. St.* Vl.Parl. 2010-11, nr. 1027/2). Inspelend op dat advies werden op 15 januari 2013 een aantal amendementen op de basistekst ingediend (*Parl.St.* Vl.Parl. 2010-11, nr. 1027/3).

Het lid legt uit dat zijn voorstel van decreet strekt tot de invoering van een algemeen verbod op het dragen van de hoofddoek in alle instellingen van het leerplichtonderwijs, kleuteronderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding. De facto komt dit neer op een hoofddoekenverbod in het secundair onderwijs, aangezien jongere kinderen bijna nooit een hoofddoek dragen. Het verbod zou in concreto opgenomen worden in het schoolreglement, waar ook de – door de scholen te bepalen – sancties in worden vastgelegd. De inspectie controleert de uitvoering van die bepalingen. Het voorstel van decreet omvat specifiek drie artikelen houdende invoering van het verbod: één in het niveaudecreet van het basisonderwijs (artikel 10 van het voorstel van decreet), één in het niveaudecreet van het secundair onderwijs (artikel 11) en één in het decreet over de centra voor leerlingenbegeleiding (artikel 12).

De heer Bouckaert expliciteert daarna de redenen voor dit hoofddoekenverbod. Aan het voorstel van decreet liggen twee beleidsdoelstellingen ten grondslag. Ten eerste de bescherming van het sociopsychologische maturiteitsproces van moslimmeisjes zodat ze kunnen opgroeien tot sterke, gelijkwaardige en onafhankelijke persoonlijkheden. De hoofddoek is hiermee niet compatibel, aangezien het een uiting is van de onderwerping van de vrouw aan het seksueel gedrag van de mannen. Het verbergen van de vrouwelijkheid bij moslimmeisjes om mannen niet seksueel op te hitsen, kan immers leiden tot een identiteitsvorming gericht op onderdanigheid en afhankelijkheid ten opzichte van de mannelijke bevolking.

Tweedens staat de ongelijkheid van mannen en vrouwen, tot uiting gebracht in de hoofddoek, haaks op de westerse democratische waarden. De westerse democratie laat een grote diversiteit toe in private kwesties, maar kan op lange termijn slechts overleven als een aantal waarden worden gedeeld en via het opvoedingsproces worden doorgegeven. De gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen is een van die waarden. In principe horen die waarden tot de 'republikeinse sokkel', waarmee de spreker de res publica van de democratie bedoelt. Wat het rechtvaardigt ze in het opvoedingsproces te benadrukken. Deze beleidsdoelstellingen passen in de juridische omgeving van het VN-verdrag inzake de rechten van het kind, dat rechtstreeks doorwerkt in België.

De reden waarom de indieners voorstellen het verbod in alle scholen van het leerplichtonderwijs op te leggen (dit in tegenstelling tot de andere hier voorliggende voorstellen, die enkel gewagen van de scholen van het gemeenschapsonderwijs of het officieel onderwijs), is dat de twee voormelde fundamentele waarden behoren tot de republikeinse sokkel van de samenleving en dus niet kunnen worden overgelaten aan de beslissing van een koepel, een inrichtende macht of een schooldirectie. Het verbod moet daarom ook strikt onderscheiden worden van het algemene verbod in het gemeenschapsonderwijs op religieuze en levensbeschouwelijke kentekens, waaronder de hoofddoek. Het motief van dat verbod is de neutraliteit en het actief pluralisme van het onderwijs te verzekeren. Het is dan ook logisch dat in het gemeenschapsonderwijs niet alleen de hoofddoek maar ook andere kentekenen van godsdienstige of levensbeschouwelijke aard worden verboden. In het vrij onderwijs geldt de doelstelling van de neutraliteit niet. Die scholen moeten op basis van hun pedagogisch project maar zelf uitmaken of ze dergelijke tekenen al dan niet toelaten. De neutraliteit behoort dus niet tot de hoger vermelde republikeinse sokkel, maar wel tot het pedagogisch project van het gemeenschapsonderwijs. Bescherming van het maturiteitsproces van meisjes en gelijkwaardigheid van man en vrouw behoort wel tot die republikeinse sokkel, hetgeen een veralgemeend verbod op het dragen van de hoofddoek rechtvaardigt.

Een tweede, meer praktisch, argument voor een algemeen verbod is de vrije schoolkeuze. Als sommige scholen en sommige koepels het verbod invoeren en andere niet, komen moslimmeisjes allicht onder druk te staan hun schoolkeuze daarop te baseren. Voor een aan alle scholen opgelegd algemeen verbod is er op grond van het legaliteitsbeginsel een decretale regeling nodig. Daarbij komt nog dat diverse grondwettelijke waarden zoals de godsdienstvrijheid, de gelijkheid van man en vrouw, het recht op emancipatie van kinderen moeten worden verzoend, wat volgens het Grondwettelijk Hof insgelijks alleen kan met een decretale regeling.

De Raad van State was van oordeel dat de aangevoerde gronden niet volstaan voor een algemeen verbod omdat niet kan bewezen worden dat alle moslima's de hoofddoek dragen wegens druk van familie of mannelijke groepsgenoten. De spreker acht dit kernargument van de Raad van State niet overtuigend, omdat het steunt op precedenten en uitspraken van andere grondwettelijke hoven die over volwassenen gaan, en niet over de opvoeding en kinderen. Desalniettemin hebben de indieners een amendement ingediend om aan de kritiek van de Raad van State tegemoet te komen. Hierdoor kan van het verbod worden afgeweken, zij het onder strenge voorwaarden: een uitvoerige motivering van het schoolbestuur, samenspraak met het CLB en een gunstig advies van de Commissie Zorgvuldig Bestuur. De motivering moet aantonen dat de hoofddoek in die school niets te maken heeft met 'peer pressure', maar een vorm van culturele expressie is.

Kortom, het voorstel pakt een probleem aan dat al jaren woekert, waarbij alle scholen op gelijke wijze behandeld worden. Afsluitend verwijst het lid nog naar de memorie van toelichting bij het voorstel van decreet, waar een omvattende juridische situering van de kwestie en van de voorgestelde maatregel wordt gegeven.

2. Inleidende uiteenzetting door mevrouw Elisabeth Meuleman

Aangezien het voorstel van resolutie van mevrouw *Elisabeth Meuleman* (*Parl.St.* Vl.Parl. 2011-12, nr. 1432/1) al meer dan een jaar geleden werd ingediend, gewaagt men erin nog van grote verwarring over het recht van leerlingen om op school een hoofddoek of een ander religieus symbool te dragen. Ondertussen zijn er nieuwe evoluties, zoals het algemene verbod op een hoofddoek in de GO!-scholen. De situatie is er volgens de spreker dus nog op achteruitgegaan. Het voorstel van resolutie is daarom nu ook des te acuter.

De Grondwet is duidelijk over het dragen van religieuze tekens. Het is de plicht van de Vlaamse Regering en de minister van Onderwijs om te verduidelijken wat die grondwettelijke rechten in de schoolcontext betekenen. Een decreet is echter overbodig want in de Grondwet wordt de vrijheid van godsdienst en meningsuiting gegarandeerd, maar ook de vrijheid van onderwijs. De vrijheid van meningsuiting betekent dat eenieder zijn overtuiging op een vredelievende wijze mag uiten en veruiterlijken. Dat staat in artikel 19 van de Grondwet, maar ook in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Geen enkele, zelfs fundamentele vrijheid is echter absoluut. Ze kan dus altijd aan zekere beperkingen onderhevig zijn, maar die moeten zorgvuldig omschreven en gerechtvaardigd worden en moeten proportioneel zijn. Artikel 24, §1, derde lid, van de Grondwet bepaalt dat het inrichten van neutraal onderwijs inhoudt dat de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen moet worden gegarandeerd. Deze grondwetsbepaling vraagt dus duidelijk respect voor pluralisme. In artikel 24, §3, van de Grondwet staat dat ieder recht heeft op onderwijs met eerbiediging van fundamentele rechten en vrijheden. In paragraaf 4 van hetzelfde artikel staat dat alle leerlingen, studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen gelijk zijn voor de wet of het decreet. Het eerbiedigen van fundamentele rechten geldt dus uiteraard voor alle onderwijsnetten.

Dit belet niet dat Groen wel degelijk erkent dat er mogelijks problemen kunnen zijn. Bijzonder delicaat is de kwestie van de directe of indirecte dwang. Het voorstel van resolutie spreekt zich enkel uit over dergelijke directe of indirecte dwang in schoolverband, al moet dat in sommige gevallen allicht iets ruimer gezien worden, bijvoorbeeld de weg naar school. Dwang of bekeringsijver kan onder geen beding getolereerd worden. Vrijheid om op te komen voor de eigen overtuiging staat tegenover het respect voor de overtuiging van anderen. Wie dat respect schendt, kan tot de orde geroepen en gestraft worden. Als dat respect collectief geschonden wordt, kunnen de individuele vrijheden met betrekking tot het veruiterlijken van de eigen overtuiging tijdelijk ingeperkt worden. Het recht om uiterlijke tekenen van overtuiging te dragen mag nooit leiden tot vormen van ongelijke behandeling; dus noch voorrechten, noch benadeling. Het dragen van een hoofddoek geeft zo ook niet het recht om niet deel te nemen aan bepaalde in schoolverband georganiseerde activiteiten, zoals bijvoorbeeld het schoolzwemmen.

Bij individuele inbreuken op de beperkende voorwaarden kan de schooldirectie optreden en sancties opleggen. Het lijkt gepast dat te laten omschrijven door de school in haar reglement, conform de sanctiecultuur die ze zelf hanteert. Als het gaat om vormen van groepsdwang, kan de schooldirectie in overleg met alle betrokkenen de bestaande vrijheid om uiterlijke tekenen te dragen, tijdelijk inperken. Daarbij moet het principe van de redelijke respons gehanteerd worden en mag men beperkte misbruiken niet aangrijpen om aan grote groepen verboden op te leggen. Aan de andere kant moet het duidelijk zijn dat vormen van dwang, ook van buiten de school, niet geduld worden. De school heeft ook de morele plicht om leerlingen te beschermen tegen vormen van dwang die hun vrije meningsuiting beknotten. Kortom, het voorstel van resolutie zet in op twee aspecten: enerzijds het garanderen van grondrechten en anderzijds – ingeval van misbruiken – sancties in proportie tot de problemen en gericht op de daders, niet op de groep.

In het voorstel van resolutie wordt van de Vlaamse Regering een omzendbrief gevraagd om duidelijk te maken dat een algemeen verbod – zoals dat ondertussen in het GO! is ingevoerd – in strijd is met de Grondwet en dat uitwendige tekenen van ideologische, filosofische en godsdienstige opvattingen op school gerechtvaardigd zijn. Doel is alle instellingen uit het leerplichtonderwijs (ongeacht het net), het hoger onderwijs, het deeltijds kunstonderwijs, de centra voor leerlingenbegeleiding en de centra voor volwassenenonderwijs richtlijnen te geven over de toepassing in schoolverband van de grondwettelijk gegarandeerde plichten en vrijheden ter zake. En met name te verduidelijken dat, ongeacht het specifieke onderwijsproject van een school waartoe ouders, leerlingen en personeelsleden zich kunnen bekennen, in alle Vlaamse scholen respect moet worden opgebracht voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de leerlingen op die scholen.

In de omzendbrief moet voorts staan dat het leerlingen toegestaan is op elke school uitwendige tekenen te dragen waarmee ze uitkomen voor hun filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen, partijpolitieke propaganda uitgezonderd. Die vrijheid geldt voor alle activiteiten die door de school worden georganiseerd of die onder het toezicht van de school vallen. Leerlingen die in het kader van hun opleiding stage lopen buiten de school, hebben eveneens het recht om uitwendige tekenen te dragen.

De omzendbrief dient ook te stipuleren dat de vrijheid tot het dragen van uitwendige tekenen van filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen altijd onderworpen is aan de volgende algemene beperkende voorwaarden: kledingstukken die het gezicht bedekken zijn te allen tijde verboden; personeelsleden, leerlingen of ouders mogen in de school en in de omgeving van de school of bij buitenschoolse activiteiten op geen enkele manier directe of indirecte dwang uitoefenen op leerlingen om bepaalde opvattingen aan te nemen, gedragingen te stellen of uitwendige tekenen te dragen; het dragen van uitwendige tekenen van filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen mag niet leiden tot vormen van ongelijke behandeling en kan niet worden ingeroepen om niet deel te nemen aan bepaalde, door de school georganiseerde activiteiten. Bij individuele inbreuken op de hierboven beschreven beperkende voorwaarden moeten overtreders in een eerste fase tot de orde worden geroepen en, bij herhaling van de inbreuken, ook bestraft kunnen worden. De mogelijke sancties worden opgenomen in het schoolreglement. Bij collectieve inbreuken op de hierboven beschreven beperkende voorwaarden is een schooldirectie gemachtigd de vrijheid om bepaalde uitwendige tekenen van filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen te dragen voor bepaalde groepen, plaatsen, tijden op de school, voor een welomschreven tijd in te perken. Op voorwaarde dat een dergelijke tijdelijke inperking plaatsvindt in overleg met personeelsleden, ouders en leerlingen binnen de schoolraad en die beperkende maatregelen altijd in verhouding staan tot de vastgestelde collectieve inbreuken en dat ze omstandig gemotiveerd worden. De termijn van een dergelijke inperking mag nooit de periode van een schooljaar overschrijden en loopt altijd af bij het begin van een nieuw schooljaar. De onderwijsinspectie is bevoegd voor de controle op de naleving van die richtlijnen. Tot slot kunnen vragen over de implementatie van die richtlijnen in een school worden gericht aan de Commissie Zorgvuldig Bestuur als ingesteld in artikel V.21 van het decreet betreffende het onderwijs XIII-Mozaïek van 13 juli 2001.

3. Inleidende uiteenzetting door mevrouw Katleen Martens

Mevrouw *Katleen Martens* ziet twee fundamentele beoordelingscriteria voor onderwijsdecreten: enerzijds de reële onderwijsbehoefte die eraan ten grondslag ligt en anderzijds het effect dat ermee gesorteerd wordt. De onderliggende onderwijsbehoefte van haar voorstel van decreet (*Parl.St.* Vl.Parl. 2012-13, nr. 1912/1) is duidelijk; de scholen zijn het beu dat de Vlaamse wetgever geen knoop durft doorhakken en de hete aardappel steeds naar hen terugschuift. Ze willen een ondubbelzinnige en definitieve oplossing. Daarom mogen er geen uitzonderingen of overgangsmaatregelen meer mogelijk zijn. Die zorgen immers

voor het verder blijven bestaan van de onduidelijkheid, komen niet tegemoet aan de vraag naar definitieve oplossingen en zorgen voor heel wat organisatorische problemen. Nu worden scholen die de moed hebben gehad een hoofddoekenverbod in te voeren, steeds opnieuw geconfronteerd met procedures om het verbod ongedaan te maken, en soms zelfs met geweld.

Mevrouw Martens komt dan tot de fundamentele doelstelling van het voorstel van decreet. Dat het onderwerp dermate problematisch is dat er een optreden vanwege het parlement gevraagd wordt, komt volgens het lid omdat de hoofddoek geen gewoon kledingstuk is, maar de uiting van de moslimidentiteit, een grensmarkering tussen hun en andere gemeenschappen, een vlag die duidelijk maakt dat ze weigeren zich aan te passen of te integreren. Bovendien is de vrouw in de islam nog altijd minderwaardig en de hoofddoek is daar een uitingsvorm van. Het is zo maar een van de vele facetten van de onderdrukking van de vrouw binnen de islam. De man is volgens de Koran immers de voogd van de vrouw die aan hem moet gehoorzamen, zo niet, mag ze getuchtigd worden. Tal van verzen uit de Koran getuigen nog van die ondergeschikte positie. Een hoofddoek is niet enkel een cultureel bepaalde, vestimentaire aangelegenheid, maar past in het geheel van waarden en voorschriften van de sharia, die fundamenteel tegenstrijdig zijn aan de westerse democratische waarden.

Toegeven aan de islamitische eis om hoofddoeken in het onderwijs toe te staan, legitimeert de sharia als geheel, en laat de sharia voorgaan op westerse democratische waarden als gelijkheid van man en vrouw en de scheiding van kerk en staat. Een hoofddoek geeft het signaal zich af te zetten tegen al wat westers is. Het blijft ook niet bij een 'zich afzetten tegen', maar loopt al snel uit op een 'opdringen van'. Vlamingen, maar ook gematigde moslims, hebben problemen met de opdringerigheid waarmee de hoofddoek wordt gedragen. Die stuit tegen de borst en maakt tegelijk ook de positie van een hoofddoekenverbod zo dubbelzinnig. De blinde multiculturele knuffelaars hebben aan steeds meer eisen van de radicale islam toegegeven. In openbare zwembaden worden op verzoek van de islamitische gemeenschap op bepaalde uren mannen of vrouwen geweerd. Op verschillende scholen wordt halalvoedsel geserveerd en varkensvlees gebannen, zelfs voor autochtonen. Rituele slachtingen – in strijd met de wet op het dierenwelzijn – worden niet alleen gedoogd maar door de overheid zelfs georganiseerd. Islamitische feestdagen rechtvaardigen extra verlof enzovoort. Een groot aantal moslims beseft niet, of wil niet beseffen, dat die gebruiken in de Vlaamse samenleving niet aanvaardbaar zijn. Laat staan dat ze er afstand van willen doen. Het is misplaatst om bij conflicten telkens de godsdienstvrijheid in te roepen. Zij die dat doen, zijn de eersten om de kruisbeelden, kerstbomen, sinterklazen en kerststallen te laten verbieden en een uitstap uit de moslimgodsdienst te bestraffen. Het gaat dus niet over godsdienstvrijheid, maar over het opdringen van de islam, de overheersing ervan. De islam is en blijft een veroveringsgodsdienst waaraan een halt moet worden toegeroepen. Vele bewoners trekken uit de grote steden weg wegens de druk die de islamgemeenschap ook op autochtonen legt. De overheid moet grenzen durven stellen ter bescherming van de burgers en hun vrijheden.

Om de islamisering binnen de Vlaamse onderwijsinstellingen een halt toe te roepen, de gelijkheid tussen man en vrouw veilig te stellen, de vrijheid van alle leerlingen te waarborgen, de gemeenschap en alles waar die voor staat te beschermen, is een hoofddoekenverbod in het onderwijs dan ook essentieel. Vlaams Belang vraagt voor elke instelling van het gemeenschapsonderwijs en het gesubsidieerd officieel onderwijs een hoofddoekenverbod, en dat voor alle onderwijsactiviteiten, zowel binnen als buiten de schoolmuren.

II. BESPREKING

1. Vragen en opmerkingen van de leden

1.1. Tussenkomst van de heer Wim Van Dijck

De heer *Wim Van Dijck* gaat in op het voorstel van decreet van de heer Bouckaert c.s. dat hij ondersteunenswaardig vindt omwille van de duidelijke en omvattende argumentering betreffende de noodzaak van een algemeen hoofddoekenverbod. Het spitst zich toe op de drie fundamentele rechten die in het gedrang komen: vrijheid van godsdienst, vrijheid van onderwijs en de gelijkwaardigheid van man en vrouw. Het lid is het er tevens mee eens dat de hoofddoekenkwestie in hoofdzaak draait om de ondergeschiktheid van de vrouw ten opzichte van de man in de islam en de religieuze legitimatie daarvan Die ondergeschikte positie – wat ook haar oorsprong moge zijn (Koran, geschriften, pre-islamitisch gebruik enzovoort) – strookt hoe dan ook niet met het hier vigerende grondbeginsel van gelijkwaardigheid tussen man en vrouw. Om die gelijkwaardigheid te bekomen en te vrijwaren in de openbare ruimte, lijkt wat sommigen een inperking van de godsdienstvrijheid noemen noodzakelijk, stelt de heer Van Dijck. Dit niet in het minst ten behoeve van de scholen. Het verbod zou daarom ook moeten gelden voor onderwijzend personeel, omwille van hun gezags- en voorbeeldfunctie. Leerlingen verbieden een hoofddoek te dragen om een duidelijk signaal van evenwaardigheid tussen man en vrouw te geven en dan – voornamelijk in de islamlessen – net het tegenovergestelde signaal geven, kan niet. Dat aspect mist het lid in het voorstel van decreet van de heer Bouckaert.

Het advies van de Raad van State over dit voorstel van decreet is bepaald ontgoochelend en komt in wezen zelfs neer op een abdicatie. Het lid stelt vast dat ook de indieners vinden dat die instantie – hier in casu de afdeling Wetgeving – afbreuk heeft gedaan aan haar wettelijke adviseringsplicht en zich gewoon niet wil wagen aan het voorstel van decreet. De afdeling Administratie, van haar kant, heeft in verband met het gemeenschapsonderwijs zelfs dermate lang getalmd om een uitspraak ten gronde te doen, dat uiteindelijk de klachten zonder voorwerp waren. Het voorliggende voorstel van decreet kan die instanties van die blijkbaar te heikele taak verlossen. Eenmaal goedgekeurd, gebeurt de eventuele toetsing immers door het Grondwettelijk Hof.

De heer Van Dijck vindt het echter wel bevreemdend, en ook ontgoochelend, dat de indieners zelf via amendementen een soort achterpoortje willen installeren in hun eigen voorstel van decreet. Die uitholling zou ertoe leiden dat de kwestie opnieuw in handen van de scholen terechtkomt. Juist dat wilde men met een algemene regel tegengaan. De amendementen in kwestie zal Vlaams Belang dan ook niet goedkeuren. Het voorstel van decreet in zijn oorspronkelijke vorm, kan daarentegen wel op steun van de fractie van de spreker rekenen.

Nog los van enig specifiek voorstel, speelt één element volgens Vlaams Belang een cruciale rol: de aan- of afwezigheid van druk of dwang. Volgens Vlaams Belang is dwang in de islam alomtegenwoordig. Het politiek-religieuze systeem kent als dusdanig geen godsdienstvrijheid. De islam verlaten is verboden, vaak zelfs op straffe van de dood. Waarnemers menen dat zonder die doodstrafdreiging, de religie wel eens zou kunnen imploderen of toch minstens een zware aderlating zou ondergaan. Binnen islamgemeenschappen wordt weliswaar niet overal formeel en direct een straf opgelegd, maar er is wel een sociale sanctie als men er openlijk voor uitkomt dat men niet langer tot de islam wil behoren: de totale uitsluiting.

Binnen de islam staat het collectief belang bovendien steeds – en op stringente wijze – boven het individu, ook in wezenlijk persoonlijke en intieme kwesties. Vanuit de collectieve entiteiten zoals familie, lokale en geloofsgemeenschap, wordt zwaar druk en dwang

uitgeoefend op het individu. Inzake het dragen van een hoofddoek is het volgens de heer Van Dijck ook moeilijk uit te maken of er sprake is van een vrije individuele keuze of niet, wat het voorstel van resolutie van Groen erg problematisch maakt. Waar de onderlinge druk ('peer pressure') onder moslima's in scholen duidelijk waarneembaar was, is die interne druk, die rechtstreeks dan wel onrechtstreeks kan zijn, dat niet, stelt hij. Het lid is er ook van overtuigd dat het voor meisjes en vrouwen vaak heel moeilijk is om toe te geven dat ze een zekere vrijheid onder druk of door bedreiging opgeven. Een verantwoording – ook voor zichzelf – vanuit geloofsovertuiging is dan de eenvoudigste oplossing.

Uit de toelichting bij het voorstel van decreet van de heer Bouckaert haalt de heer Van Dijck nog de bijzonder scherpe stelling van professor Etienne Vermeersch aan, dat een vrouw, zelfs vrijwillig, niet het recht heeft afstand te doen van fundamentele mensenrechten. Voor het lid is het in elk geval duidelijk dat zij die een vrije keuze maken voor het dragen van een hoofddoek, niet het recht hebben om anderen elementaire rechten te onthouden, zoals ze nu wel doen door hun voorbeeld en door de dermate hoge druk op school-, klas- of geloofsgenoten. Scholen waren volgens het lid juist een vrijhaven waar moslima's aan de druk van familie en gemeenschap konden ontsnappen en moeten dat blijven. Op heden is dat op vele plaatsen echter al niet meer het geval. Die trend moet worden gekeerd. De druk die wordt uitgeoefend richt zich overigens niet alleen op meisjes die geen hoofddoek dragen, maar net zo goed op wie er wel een draagt om die vooral niet af te leggen. Zij hebben niet langer de vrijheid om de hoofddoek terzijde te laten. Naarmate ze ouder worden en dichter bij het huwelijk komen, wordt de druk opgevoerd. Een verbod met beperking tot de leeftijd van 15 jaar is derhalve weinig zinvol, besluit de heer Wim Van Dijck. Voor hem is de cruciale vraag van wie de vrijheid het meest gewaarborgd moet worden: van meisjes die er ondanks de druk toch voor kiezen om ongesluierd door het leven te gaan of van moslima's die de vrijheid om de hoofddoek te dragen misbruiken om politiek-religieuze druk te ontwikkelen in en op hun omgeving. Vlaams Belang gaat resoluut voor de eerste groep.

De opinies van westerse commentatoren en professoren zijn niet de enige bronnen waarop de spreker zijn mening baseert. Ook vrouwelijke auteurs, al dan niet gelovig, van Turkse of Noord-Afrikaanse origine die voorvechtsters zijn van de gelijkheid van man en vrouw, blijken immers insgelijks voorstander van een hoofddoekenverbod. De heer Van Dijck citeert dienaangaande Seyran Ates, een Duitse advocate van Turks-Koerdische afkomst. Ze werd in Istanbul geboren en specialiseerde zich in familie- en vrouwenrechten. Sinds een aanslag in 1984 – ze liep toen nog stage in een informatiecentrum voor Turkse en Koerdische vrouwen in Berlijn – op een cliënte en haarzelf, waarbij ze levensgevaarlijk gewond werd, stopten de bedreigingen niet meer. De pleger van de aanslag werd overigens vrijgesproken, ondanks getuigen en bewijzen. Ze is niet alleen advocate, maar schrijft ook kritisch werk over de rol van de vrouw in de islam. Haar belangrijkste werk dateert van 2009: 'Der Islam braucht eine sexuelle Revolution'. Seyran Ates diende in 2006 haar praktijk te sluiten, omdat ze de veiligheid van haar cliënten – allen vrouwen – niet langer kon waarborgen. Na de verschijning van haar boek in 2009 moest ze zelfs enige tijd onderduiken. Voor haar werk ontving ze diverse prijzen en de hoogste onderscheiding in de Bondsrepubliek. Ze is zelf ook gelovig, maar beleeft dat geloof als een privéaangelegenheid. Haar overtuiging dat de islam kan evolueren, maakt dat ze onder meer opkomt voor een verbod op het dragen van een hoofddoek in alle openbare instellingen en vooral de scholen.

Afsluitend geeft het lid ter overweging nog enkele citaten mee uit de werken van Seyran Ates. In 'Der Multikulti-Irrtum. Wie wir in Deutschland besser zusammenleben können', omschrijft ze hoe de hoofddoek geen religieus, maar een politiek symbool is voor de ondergeschikte positie van de vrouw. Ze noemt het een "geslachtsspecifiek, naar de buitenwereld gericht onderscheidingsteken tussen man en vrouw, dat het onderscheid tussen beiden

met nadruk postuleert". Ze spreekt dan ook met klem tegen dat de hoofddoek te vergelijken zou zijn met een keppeltje of een kruisje, die wel uitsluitend een religieuze symboliek in zich dragen en op generlei wijze de rol van de geslachten definiëren.

Volgend citaat: "Mij stoort de dubbele moraal die met de hoofddoek gepaard gaat. Veel meisjes menen dat ze enkel met de hoofddoek een zekere vrijheid kunnen genieten. Ze mogen enkel gesluierd het huis verlaten omdat hun ouders geloven dat ze zo tegen oneerbare benaderingen beschermd zijn. Deze vorm van vrijheid is er echter een van tweede klasse. Daar kan ik me niet in vinden. Ik eis een gelijkberechtigde vrijheid van eerste klasse.".

Laatste citaat: "De hoofddoek werpt ons eeuwen terug. Hij is voor mij een symbool dat integratie niet gewenst is, noch door de vrouwen die hem dragen, noch door de mannen die hem opleggen. En ook niet door de autochtonen, die hem uit slecht begrepen tolerantie aanvaarden.".

De heer *Kris Van Dijck* van zijn kant, had van de vorige spreker graag vernomen waarom hij zich in de voorstellen van decreet – het weze dat van Vlaams Belang zelf, dan wel het voorstel van decreet van de heer Bouckaert waarop het betoog van de spreker zich heeft toegespitst – enkel richt op het officieel onderwijs. In essentie heeft hij zonet immers een pleidooi gehouden voor een soort algemeen hoofddoekenverbod in heel Vlaanderen.

De heer *Wim Van Dijck* legt uit dat Vlaams Belang zijn eigen voorstel van decreet reeds een heel eind geleden in een eerste versie (*Parl.St.* Vl.Parl. 2009-10, nr. 653/1) heeft ingediend; het wilde daarmee toen in de eerste plaats reageren op bepaalde dringende problemen die zich toenmaals stelden in het gemeenschapsonderwijs. Om in te pikken op de huidige discussie heeft zijn fractie dat initiële voorstel van decreet nu weliswaar grotendeels ongewijzigd hernomen (*Parl.St.* Vl.Parl. 2012-13, nr. 1912/1), maar principieel kan Vlaams Belang zich zeer wel vinden in het voorstel van decreet van de heer Bouckaert om het verbod zo breed mogelijk toe te passen. Meer moet men daar dus niet achter zoeken.

1.2. Tussenkomst van de heer Ward Kennes

De heer *Ward Kennes* stelt vast dat de drie parlementaire initiatieven die hier voorliggen, allemaal over een fysiek kledingstuk gaan, dat echter ook en vooral een symbool is. In vrijwel alle wereldgodsdiensten bestaat een dergelijke hoofdtooi. Zo maakt volgens het lid de sikhgemeenschap zich zorgen, omdat de tulband daar bij de mannen een wezenlijk onderdeel van de cultuur vormt, net als de rode stip bij hindoes, of een keppeltje bij joden en andere symbolen die religieuze keuzes vooropstellen en veruiterlijken. De betekenis van het dragen van een hoofddoek blijkt vele ladingen te dekken, stelt het lid vast: van politiek symbool, over onderdrukking van de vrouw tot fundamentalisme en groepsdruk.

Ook hij vindt dat in dit debat terechte zorgpunten aan de orde worden gesteld, maar tegelijk wil hij de commissie attenderen op het feit dat een en ander tot het ontstaan van onheuse situaties dreigt te leiden. Onderdrukking van de vrouw, bijvoorbeeld, doet zich op velerlei terreinen in de samenleving voor en komt zeker niet alleen tot uiting in het dragen van een hoofddoek. CD&V wil zich dan ook niet alleen door de negatieve interpretaties laten leiden, maar ook de andere insteek meenemen in het debat. De hoofddoek kan volgens de heer Kennes ook als godsdienstige of identiteitsvormende uiting beschouwd worden. Allicht is het ook een cultuurbindend element voor jongere moslima's, vermoedt hij. Daarmee wil hij niet ontkennen dat er soms ook groepsdruk of ouderlijke druk mee gemoeid is. Zonder meer beweren dat iedereen die een hoofddoek draagt, dat doet omdat ze niet anders durven, lijkt hem alleszins zwaar overdreven. Die veralgemening ziet hij in de voorstellen van decreet van Vlaams Belang en LDD sterk ingebed.

Voor wat het onderwijs betreft, vertrouwt CD&V er liever op dat de schooldirecties ter zake rationele keuzes kunnen maken op basis van overleg binnen hun scholengemeenschap. De heer Kennes ziet een hele reeks mogelijkheden: van geen regels opleggen tot een algemeen verbod. Daartussen zitten varianten: enkel toelaten voor leerkrachten maar niet voor de leerlingen, enkel toelaten voor godsdienstlessen, niet bij sporten of om veiligheidsredenen, pas vanaf een bepaalde leeftijd, wel bij een uitstap maar niet binnen de schoolmuren enzovoort. De mogelijkheden om te nuanceren zijn nagenoeg onbegrensd.

Tot slot geeft de heer Kennes nog mee dat er bijzonder goede redenen moeten worden aangevoerd om het recht op godsdienstvrijheid en de uiting daarvan in te perken in een democratische samenleving. Als dat nodig zou blijken, dan moet dat liefst lokaal, op grond van subsidiariteit. Om dat als wetgever bij wege van algemene maatregel te doen, zijn betere argumenten nodig dan wat hier en nu voorligt, oppert het lid. Hij zou het betreuren mochten deze voorstellen van decreet de eerste stap zijn in het beknotten van de levensbeschouwelijke beleving en het terugdringen daarvan naar de privésfeer. In een open samenleving die staat voor actief pluralisme en tolerantie vindt het lid dat niet het juiste antwoord op een aantal spanningen. Het debat wordt derhalve niet gesloten, maar CD&V is geen voorstander van een algemene toelating of een algemeen verbod op het Vlaamse niveau. Zijn fractie ziet diverse oplossingen en variatie, en dat alles veeleer lokaal. Hetzelfde geldt overigens voor de discussie over de plaats van religieuze symbolen in de openbare dienst en dan met name voor wat de loketfunctie betreft. Ook dat moet per stad of gemeente geregeld worden.

1.3. Tussenkomst van mevrouw Fatma Pehlivan

Mevrouw *Fatma Pehlivan* vindt dat zowel het voorstel van decreet van Vlaams Belang als dat van LDD evenals het voorstel van resolutie van Groen voorbijgaan aan de specifieke situatie van het Vlaamse onderwijslandschap. Het lid detecteert in de voorstellen, vooral dan in de voorstellen van decreet, een zeer karikaturaal beeld van de islam inzake de positie van de vrouw. Het lid wil hier dan ook summier – want het debat dreigt anders oeverloos te worden – haar bezwaren uiteenzetten tegen de beide voorstellen van decreet.

Uit het voorstel van decreet van Vlaams Belang leert het lid dat voor hen de hoofddoek het bewijs bij uitstek blijft van de ongelijkheid van man en vrouw en van de minderwaardige positie van de vrouw binnen de islam. Die voorstelling acht ze te simplistisch en een toonbeeld van stereotiep denken over een onnoemelijk veel genuanceerdere realiteit. Vlaams Belang getuigt daarmee van zijn onkunde inzake de interne diversiteit van de islam. Hun voorstel druist volgens mevrouw Pehlivan in tegen de universele rechten van de mens en de democratische vrijheden. De aangehaalde citaten noemt ze eenzijdig en louter geselecteerd omdat ze passen in hun kraam.

Het voorstel van decreet van LDD gaat ervan uit dat essentiële beschikkingen in het onderwijs een taak van de wetgever zouden zijn. Het Grondwettelijk Hof oordeelde echter dat het GO! wel degelijk bevoegd is. Ook LDD hangt volgens het lid zeer vooringenomen standpunten aan jegens de islam en acht die niet verenigbaar met de verlichte Vlaamse samenleving. De indieners gaan in op rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en concluderen daaruit dat een decretale maatregel niet verboden is. Dat kan kloppen, stelt mevrouw Pehlivan, maar de vergelijking met omringende landen en vooral Frankrijk, gaat niet op, besluit ze.

Mevrouw Pehlivan stelt vast dat de wetgever – helemaal in lijn met onze geschiedenis van ideologische en levensbeschouwelijk verzuiling – in Vlaanderen aan de diverse schoolnetten een grote mate van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid toegekend heeft inzake de pedagogische en levensbeschouwelijke projecten. Dat dient onverminderd gerespecteerd, oppert het lid. Aan de schoolbesturen kunnen bovendien ook verantwoordelijkheden gedelegeerd worden, onder meer wat betreft de voorwaarden voor het al dan niet dragen

van hoofddoeken. Het verbaast en verbijstert mevrouw Pehlivan dat een vooraanstaand hoogleraar als de heer Bouckaert, met een renommée als verdediger van de vrije samenleving, een dergelijk voorstel van decreet indient dat de vrijheid van godsdienst moet inperken. Allicht gaat het hier om een botsing tussen twee lijnrecht tegenover elkaar staande opvattingen over neutraliteit.

Een algemeen verbod op het dragen van hoofddoeken over alle netten heen, mag niet worden opgelegd, meent mevrouw Pehlivan. Tegelijk mag aan een bepaald net ook geen selectieve verplichting worden opgelegd om het dragen van de hoofddoek toe te laten, zet ze daartegenover. Die verantwoordelijkheid moet worden overgelaten aan de inrichtende machten en eventueel ook de respectieve individuele schoolbesturen bij wege van delegatie. Sp.a steunt derhalve ook het voorstel van resolutie van Groen niet. In de dagelijkse praktijk zijn de schoolbesturen het best geplaatst om misstanden en misbruiken te detecteren en aan te pakken via punctuele maatregelen op de onderwijsvloer, rondt het lid af.

Voor het aangereikte probleem ziet zij drie mogelijke alternatieve oplossingen. Ten eerste kan men het post-68-idee van de gemeenschapsschool van onder het stof halen. Dat impliceert complete ontzuiling met afschaffing van alle netten en aanpassing aan de maatschappelijke realiteit. De gemeenschapsschool huldigt het principe van de interne diversiteit in religie en levensbeschouwing. Interculturele en interreligieuze dialoog zijn daarbij de pijlers van het pedagogisch project.

Ten tweede kan er juist geopteerd worden voor een consequent doorgedreven verzuiling met een islamitisch net, een vrijzinnig net, een boeddhistisch net enzovoort. De netten zijn dan zelf verantwoordelijk voor het al dan niet toelaten van uiterlijke kenmerken van religieuze of levensbeschouwelijke visies.

Tot slot kan ook het bestaande systeem doorgezet worden, wat het lid prefereert. Afsluitend affirmeert ze dan ook nogmaals dat de sp.a geen van de voorliggende voorstellen zal steunen.

1.4. Tussenkomst van mevrouw Marleen Vanderpoorten

Het onderwerp van debat is ook voor Open Vld bijzonder belangrijk, stelt mevrouw *Marleen Vanderpoorten*. Na zorgvuldige afweging en consultatie van diverse betrokkenen, heeft haar fractie besloten niet mee te stappen in de idee van een rechtstreeks decretaal initiatief. Open Vld vertrekt daarbij enerzijds vanuit de bekommernis om alle scholen op eenzelfde manier te benaderen en anderzijds vanuit het respect voor de basisrechten en -vrijheden van elk individu, die te allen prijze gevrijwaard moeten blijven. Als deze laatste onder druk komen, is er een grens bereikt en moeten er mogelijkheden worden aangereikt om die rechten en vrijheden te beschermen. De eigen vrijheid mag nooit de vrijheid van anderen bedreigen. Elke vorm van dwang door wie ook op wie ook, vindt de partij verwerpelijk. Open Vld wil dat onmogelijk gemaakt zien. Mensen verbieden om in alle openheid uiting te geven aan hun levensbeschouwelijke overtuiging zou in de ideale wereld niet aan de orde mogen zijn, oppert mevrouw Vanderpoorten. De vaststelling dat er in bepaalde scholen wel degelijk problemen geweest zijn, bewijst echter dat deze ideale wereld vandaag niet aan de orde is. Daarom moeten er mogelijkheden kunnen aangereikt worden om dwang uit te sluiten.

Dergelijke mogelijkheden om dwang uit te sluiten bestaan volgens het lid al. Haar fractie meent dat het moet kunnen volstaan deze nadrukkelijker te benoemen. De verantwoordelijkheid moet bij de inrichtende machten van alle – zonder uitzondering – netten en scholen liggen. Dat impliceert voor het GO! dat er voor alle scholen perfect een verbod op het dragen van religieuze symbolen kan worden opgelegd. Voor het gemeentelijk en provinciaal onderwijs kan elke afzonderlijke lokale entiteit bepalingen uitwerken. In het vrij onderwijs kan elke inrichtende macht dat ook. In het vrije net zou het al dan niet dragen

van religieuze symbolen een verplicht adviesonderwerp moeten zijn voor de schoolraden, aangezien de band tussen 'scholengemeenschap' (in de ruime zin van het woord, al degenen die betrokken zijn bij een school) en inrichtende macht niet altijd even hecht is. Dat hoeft voor het officiële net niet meteen omdat de inrichtende machten een verkozen bestuur hebben en sowieso ook een opdracht inzake neutraliteit. Open Vld is derhalve vragende partij voor een aanpassing van het Participatiedecreet op dat punt en zal het onderwerp zeker ter sprake brengen in het kader van de aangekondigde bijsturing van dat decreet. Open Vld zal dus tegen de beide voorstellen van decreet en tegen het voorstel van resolutie stemmen.

1.5. Tussenkomst van de heer Kris Van Dijck

De heer *Kris Van Dijck* maakt zich sterk dat elke school – ze weze gesubsidieerd of gefinancierd – die zich inschrijft in de waarden en normen van de Vlaamse Gemeenschap en voldoet aan de voorwaarden wat betreft het behalen van de eindtermen, op autonome wijze mag omgaan met het al dan niet dragen van uiterlijk zichtbare levensbeschouwelijke symbolen, als dat past binnen het opvoedkundige project van de school. Een verbod opleggen komt volgens N-VA toe aan de inrichtende macht of directie als de sociale context daartoe noopt, bijvoorbeeld als door het dragen van opzichtige levensbeschouwelijke symbolen een verdrukkend en polariserend sociaal klimaat ontstaat. Het GO!-initiatief om – in een dergelijke context – een verbod in te voeren in al zijn scholen is vanuit die overtuiging ook door N-VA gesteund.

Het kan volgens het lid ook niet de bedoeling zijn om in het kader van het hoofddoekendebat het proces te voeren van welke godsdienst ook. Een godsdienst is in België erkend of niet erkend, maar eenmaal die erkenning achter de rug, geldt voor eenieder dezelfde regel. Tegelijk is voor N-VA de autonomie van instellingen onaantastbaar, net als de verantwoordelijkheid die deze met zich meebrengt. De decreetgever heeft te vaak de reflex om bij heikele kwesties in de plaats te willen treden van wie de verantwoordelijkheid moet dragen: in het voorliggende geval de onderwijsinstellingen.

Voor het lid gaat het ook om meer dan een hoofddoekendebat, met name om het respecteren van een brede variëteit aan symbolen en uiterlijke kenmerken. Als een schoolbestuur of inrichtende macht het in een bepaalde sociale context nodig acht om hierop in te grijpen, zal N-VA dergelijke maatregelen niet in de weg staan.

2. Replieken van de indieners

2.1. Repliek van mevrouw Katleen Martens

Mevrouw *Katleen Martens* brengt in herinnering dat ze bij de toelichting van haar voorstel van decreet in essentie twee elementen heeft aangehaald om het initiatief te kaderen. De nadruk lag daarbij op de hoofddoek als symbool bij uitstek van de radicale islam en de minderwaardige positie van de vrouw daarbinnen. Het lid wil daarbij echter beklemtonen dat het voorstel van decreet niet is bedoeld als pesterij of anti-islam. Het gaat om een zaak van fundamenteel belang. Het dragen van de hoofddoek toelaten op school vanuit politiek correcte overwegingen, zou immers ook de impliciete ondergeschiktheid van de vrouw aan de man in de islam bevestigen. Dat schroeft meteen ook de verworvenheden van emancipatie terug, stelt het lid.

Door toe te geven aan de steeds grotere sociale druk vanuit de moslimgemeenschap die het dragen van de hoofddoek oplegt, ontzegt de Vlaamse overheid de moslimvrouwen de vrijheid en het recht om zonder hoofddoek gekleed te gaan. De sociale druk is een niet te onderschatten factor, die niet langer genegeerd mag worden. Het probleem neemt toe in de Vlaamse scholen en kan niet anders dan op parlementair niveau opgenomen worden, oppert mevrouw Martens.

Onder het mom van de beslissingsautonomie van de scholen en netten, werd alles te lang maar op zijn beloop gelaten. Deze aanpak werkt duidelijk niet. Als scholen – soms na jarenlange vruchteloze pogingen om via overleg tot een oplossing te komen – omwille van de rust dan toch een verbod op het dragen van de hoofddoek invoeren, worden meteen tal van gerechtelijke procedures en haatcampagnes tegen hen opgestart. Hetzelfde verhaal kan verteld worden over de beslissing van het GO!. Ook hun verbod op hoofddoeken gaf aanleiding tot een lang aanslepende procedureslag, die zich ongetwijfeld ook in de toekomst opnieuw zal voordoen.

Blijft de politiek de kop in het zand steken, vraagt het lid zich af. Er klinkt vanuit het onderwijs een duidelijke roep naar politieke bevestiging van het hoofddoekenverbod, om de scholen juridisch uit de wind te zetten en de broodnodige vrijheid voor leraars, ouders en leerlingen te vrijwaren en de focus weer bij de kerntaak te brengen: voorzien in degelijk onderwijs.

2.2. Repliek van mevrouw Elisabeth Meuleman

Mevrouw *Elisabeth Meuleman* laat opmerken dat juist het feit dat vooralsnog schoolbesturen en inrichtende machten beslissingen inzake dergelijke twistpunten moesten nemen, de situatie heeft doen ontstaan waar men nu over debatteert. De tijd van twee duidelijk afgebakende zuilen met specifieke onderwijsprojecten is min of meer achterhaald, meent het lid. Als oorzaak van de hele hoofddoekenstrijd wijst ze naar de concurrentiepositie van beide netten tegenover elkaar. Het ene net had het – door zijn pedagogisch project – veel gemakkelijker om leerlingen met hoofddoek, en vaak ook met meer problemen op school of met taalachterstand of sociaal achtergesteld, niet in zijn scholen binnen te krijgen. Het had daardoor een soort van 'concurrentievoordeel'. Het andere, het GO!, kreeg het gevoel dat het daardoor de grote concentratie van die groep op zijn nek kreeg, vooral in de steden. En dus volgde een hoofddoekenverbod als climax van die concurrentiestrijd, expliciteert mevrouw Meuleman. Volgens haar zit men met deze ongemakkelijke waarheid als motivatie voor de discussie volledig fout.

In haar argumentatie grijpt mevrouw Meuleman terug naar artikel 24 van de Grondwet dat stelt dat er neutraal onderwijs moet zijn, met name met eerbied voor filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van ouders en leerlingen. Neutraal onderwijs moet derhalve is se fundamenteel respect voor pluralisme inhouden. Uitingen in verband met die levensaspecten mogen volgens het lid derhalve geen probleem betekenen.

Het voorstel van resolutie van Groen moet dienen om de op het veld bestaande onzekerheid en strijd en deels ook de oneerlijke concurrentie te doen ophouden. Een decreet is volgens Groen niet nodig. Zulks ware enkel noodzakelijk ingeval men een verbod zou willen invoeren. Gezien de inhoud en de formulering van artikel 24 van de Grondwet is het – overigens ook luidens de door de heer Bouckaert ontwikkelde motivering bij het voorstel van decreet van LDD – niet nodig dat de decreetgever een decreet zou maken louter om iets te bevestigen dat sowieso reeds in de Grondwet staat. Zulks kan wel via een resolutie, en dat wil Groen dus ook doen. In het voorliggende voorstel van resolutie vraagt Groen de minister om een initiatief te nemen ten einde de bepalingen van de Grondwet verder uit te dragen en te bevestigen. Mevrouw Meuleman verwachtte ter zake zeker van sp.a steun omdat ze – mee gezien de recente uitspraken van de heer Tobback en mevrouw Kherbache – ervan uitgaat dat die partij beseft dat het onderwijslandschap sterk veranderd is en dat de diversiteit niet meer verdwijnt.

Het advies van de Raad van State over het voorstel van decreet van LDD vond het lid vernietigend, met name inzake de zeer enge interpretatie die door de indieners gegeven wordt aan het dragen van een hoofddoek. Met het door de indieners zelf op het voorstel

van decreet ingediende amendement, geeft de heer Bouckaert volgens haar overigens ook impliciet het gelijk van de Raad van State toe. Een en ander ondermijnt de motivatie van het voorstel van decreet.

Het stoot mevrouw Meuleman ook mateloos tegen de borst dat in de voorstellen van decreet een intentieproces gemaakt wordt van mensen die ervoor kiezen om iets te doen om welbepaalde redenen. Ongeacht wat moslimeisjes zelf zeggen over hun motivatie om de hoofddoek te dragen, gaan de indieners er van uit dat ze zulks louter zeggen vanuit een situatie van onderdrukking. Van de heer Bouckaert had ze zo'n kromme redeneringen niet verwacht.

Afsluitend herhaalt het lid nogmaals dat het voorstel van resolutie van Groen tot doel heeft de minister aan te zetten tot het nemen van een initiatief waarmee hij duidelijk maakt dat hij de fundamentele grondwettelijke vrijheden die in het onderwijs – over de netten heen – gehonoreerd moeten worden, wil bestendigen. Deze grondrechten worden op vandaag niet gehonoreerd ten gevolge van een achterhaalde tweedeling van het onderwijslandschap. Het lid hoopt dat ook de parlementsleden van sp.a dit zullen willen inzien.

2.3. Repliek van de heer Boudewijn Bouckaert

De heer *Boudewijn Bouckaert* neemt de verdediging van zijn voorstel van decreet op en stelt daarbij vooreerst dat het niet enkel om de hoofddoek as such of zelfs de hoofddoek alleen gaat, maar wel over de toekomstige coherentie van de Vlaamse gemeenschap. Hij schetst kort de historiek van de instroom – sinds de vijftiger en zestiger jaren – van een bevolking die de islam aanhangt, in de eigen westerse cultuur. Die bevolkingsgroep wil een toekomst in de Vlaamse samenleving en heeft derhalve rechten en plichten, stelt het lid. Die mensen hebben ook voor hem absoluut de legitimiteit om in Vlaanderen te leven. Opdracht voor Vlaanderen is een gemeenschap te vormen met gedeelde waarden. Er is, met een term uit de communautaristische filosofie, een 'burgerlijke waardensokkel' nodig om de diversiteit op te vangen. Samuel Huntington gebruikt dienaangaande zelfs de term 'fruit bowl' om de Verenigde Staten te omschrijven. In de VS zijn er verschillende 'fruitsoorten' van allerlei kleur, godsdienst enzovoort, maar deze worden samengehouden door een 'fruit bowl' die bestaat uit een aantal gedeelde republikeinse waarden die iedereen navolgt. Mits men die basiswaarden respecteert, heeft men daarbuiten het recht op de meest volkomen diversiteit. Vlaanderen heeft die kwestie, door een ongelukkige polarisatie, al 20 jaar voor zich uit geschoven, meent de heer Bouckaert. Zijn voorstel van decreet kadert in de filosofie van integratie, opbouw en coherentie van de Vlaamse gemeenschap. Dit is een basisvoorwaarde om samen vooruit te kunnen komen. Streefdoel is een gelukkige Vlaamse gemeenschap in een welvarend continent met humanistisch-democratische waarden ten grondslag. Het voorstel van decreet is dus hoegenaamd niet tegen de islam gericht, die het lid zelf als perfect legitieme godsdienst erkent. Ook de islamitische Vlamingen worden met het voorstel van decreet niet geviseerd. Het voorstel van LDD heeft tot doel een Vlaams burgerschap en een coherente Vlaamse gemeenschap met republikeinse sokkel tot stand te brengen.

Het lid erkent volmondig dat hij, als liberaal denkend persoon, de individuele vrijheid, maar ook de verantwoordelijkheid die daarmee gepaard gaat, sterk propageert. Een eventuele beperking van die vrijheid, ten aanzien van het individu, is voor hem op zich dan ook niet inherent problematisch, zij het dat daar een zware bewijslast en dito motivering aan gekoppeld moet worden. In de voorliggende kwestie is het volgens het lid echter essentieel dat het niet om volwassenen gaat, maar over kinderen. Voor hen geldt de interpretatie van individuele vrijheden en verantwoordelijkheden namelijk niet op dezelfde manier, werpt de heer Bouckaert op. Kinderen moeten tot volwassenheid gebracht worden en dat is een gedeelde complementaire verantwoordelijkheid en zelfs plicht van ouders en school. Zowel de ouders als de school treden in het desbetreffende kader regulerend op in het belang van het kind in een educatief project. Binnen dat project kunnen beperkingen gesteld worden aan de vrijheid van het kind.

Het voorstel van decreet van de heer Bouckaert stoelt overigens vooral op het VN-verdrag inzake de rechten van het kind. De hoofddoek wordt opgelegd aan één geslacht. Dat druist al fundamenteel in tegen de gelijkheidsvisie van de heer Bouckaert. Hij vindt de hoofddoek dan ook een van de meest flagrante discriminaties in de schoolse omgeving. Meisjes doorlopen een maturiteitsproces, waarin ze een identiteit ontwikkelen. In dat proces komen heel veel aspecten aan bod, maar in een beschaving die moet staan voor gelijkheid van man en vrouw, kan het voor het lid niet dat vrouwen van kindsbeen af unilateraal in een bepaalde rol gedwongen worden: moeder en kinderproducente, huishoudster enzovoort. Dat vrouwen nu worden grootgebracht om een plurale rol te kunnen vervullen en tot personen die zich zelfstandig op een diverse manier in onze maatschappij kunnen ontplooien, is toch een van de grote verworvenheden die we te danken hebben aan de dappere feministes, die dertig, veertig jaar geleden in het verzet zijn gekomen tegen de reactionaire mentaliteit die toen ook in onze westerse beschaving bestond. Objectief beschouwd – dus los van de subjectieve motivering waarvoor hij gedragen wordt – betekent de hoofddoek volgens het lid dat de vrouw zich moet bedekken om geen seksuele lust op te wekken bij mannen.

Dat er verschillende visies leven bij de meisjes zelf over het al dan niet dragen van de hoofddoek, begrijpt en erkent de heer Bouckaert ook. De individuele motivering van mensen is een eindeloos complex verhaal. Die motivering verschilt overigens niet enkel van persoon tot persoon, maar vormt ook nog eens een soort continuüm. Dat verandert echter niets aan de objectieve betekenis van de hoofddoek. Ter illustratie leest het lid een citaat van de heer Bart De Wever: "Als er dan toch een keuze gemaakt en veralgemeend moet worden, kan je niet anders dan vaststellen dat het dragen van een hoofddoek een keuze is die haaks staat op de evoluerende grondstroom in de westerse samenleving. De sociale norm is gelukkig niet meer dat vrouwen zich moeten verstoppen, maar dat mannen zich moeten beheersen. De versluiering van vrouwen als uiting van een religieus geïnspireerde sociale normering is in christelijke samenlevingen voor leken verdwenen. Wie er alsnog voor kiest, doet dat vanuit westers perspectief en kiest voor het verleden en niet voor de toekomst.". De stellingname van diens partijgenoot, de heer Kris Van Dijck, in dit debat, verbaast het lid dan ook. Het gaat erom het educatief proces van jonge meisjes te begeleiden. De hoofddoek as such wordt niet verboden, en kan buiten de schoolmuren gedragen worden. Het gaat om 32 uur per week dat de hoofddoek zou worden afgezet, kwestie van de schooluren samen op een emancipatorische manier te kunnen doorbrengen. Een stelling die ook door federaal staatssecretaris Maggie De Block werd verwoord op een bijeenkomst met Marokkaanse meisjes in Antwerpen. De filosofe Nadia Geerts heeft eenzelfde afweging gemaakt. Het is beter de hoofddoek soms te verbieden dan hem zonder meer toe te laten, aangezien die tweede situatie ertoe leidt dat er druk zal worden uitgeoefend op jonge meisjes om die hoofddoek te dragen. Het gaat hier dus enkel om de bescherming van de rechten van het kind en het begeleiden van het maturiteitsproces van jonge meisjes, teneinde te voorkomen dat ze in een eenzijdige rol worden gedrukt. Wie er op de leeftijd van achttien jaar voor kiest om de hoofddoek verder te dragen, kan zulks perfect.

Of er met zijn voorstel van decreet een inperking van godsdienstvrijheid gepaard gaat, zal altijd voer voor discussie blijven, meent de heer Bouckaert. Het is alleszins niet zijn bedoeling om de godsdienstvrijheid in te perken. Het feit dat er überhaupt godsdienstvrijheid is, beschouwt hij als een grote verworvenheid van de westerse samenleving. Diezelfde godsdienstvrijheid werkt evenwel niet in dezelfde mate als het over de expressie ervan gaat. Godsdienstvrijheid is één ding, de veruiterlijking daarvan is iets anders, oppert het lid. Als hypothetisch voorbeeld hiervoor haalt hij aan dat, mocht een godsdienst voorschrijven dat men anderen moet slaan, die specifieke godsdienstvrijheid om redenen van algemene orde beperkt zal worden. Er kan derhalve geen sprake zijn van een algemene vrijheid, stelt de heer Bouckaert. De expressieve kant van een godsdienst mag gereguleerd worden, mits een afdoende motivering.

Voorts wijst het lid nog op de discussie over het feit of de hoofddoek al dan niet een substantieel bestanddeel vormt van de islam. De spreker zelf wenst zich in die discussie niet te mengen, maar wijst erop dat ook professor Etienne Vermeersch al aangaf dat het dragen van de hoofddoek pas sinds de twaalfde eeuw als dusdanig in zwang raakte en dat nog steeds heel wat moslima's hem gewoon niet dragen. Dat doet minstens vragen rijzen bij het beweerdelijk essentieel karakter van de hoofddoek als deel van de islam. De heer Bouckaert vat samen dat de hoofddoekkwestie geen beperking van de godsdienstvrijheid inhoudt, maar wel de beperking van het submissieve gedrag van sommige leden van de godsdienst.

Moet de keuze dan echt aan de scholen worden overgelaten, zoals de meerderheidspartijen en Open Vld bepleiten? De heer Bouckaert noemt dit een Pontius Pilatushouding: de handen wassen in onschuld. Die verantwoordelijkheid doorschuiven, terwijl het Vlaams Parlement op veel andere domeinen vaak tot in de kleinste details het gedrag van Vlamingen reguleert, gaat niet op. Men betuttelt aan alle kanten via een zondvloed aan decreten, maar over zoiets belangrijks als integratie 'trekt men dan de staart in', constateert het lid. Dat is toch echt al te gemakkelijk. Het GO! had de moed om een algemene regel in te stellen, precies omdat de druk op de afzonderlijke schoolbesturen onhoudbaar groot was geworden, oppert de heer Bouckaert. Hij wil het over de netten heen tillen, en heeft het daarom ook enkel over de hoofddoek en niet over levensbeschouwelijke en religieuze kentekenen in het algemeen. Het GO! heeft vanuit zijn opdracht van neutraliteit en actief pluralisme volgens hem het volste recht een algemene regel op te leggen die het dragen van religieuze en levensbeschouwelijke kentekenen verbiedt. Aangezien het katholieke net kiest voor een eigen pedagogisch project, ware het onzinnig om van het katholiek onderwijs te eisen dat het in de eigen omgeving hetzelfde zou doen ten aanzien van tekenen van christelijke levensbeschouwing. Iets wat mevrouw Mieke Van Hecke, directeur-generaal van het VSKO, ook reeds eerder duidelijk gesteld heeft in deze commissie. De heer Bouckaert argumenteert dat mede daarom zijn voorstel niet over die levensbeschouwelijke kentekenen gaat, maar heel specifiek over de hoofddoek die een welbepaalde verhouding tussen man en vrouw symboliseert. Die is strijdig met de gelijkheid tussen beide geslachten – die als basiswaarde zowel door christenen als vrijzinnigen gerespecteerd wordt – en met de ontwikkeling van meisjes in hun maturiteitsproces. Het lid laat daarbij ook niet de minste onduidelijkheid bestaan over zijn opvatting dat ook het vrij onderwijs de gezamenlijke republikeinse sokkel moet respecteren, ten ware dat het in de toekomst zou afzien van het Vlaamse belastinggeld en op compleet private basis zou gaan opereren. Dat er achter zijn voorstel van decreet een geheime agenda zou steken om finaal het levensbeschouwelijk pluralisme in Vlaanderen te ondermijnen, ontkent de heer Bouckaert dan ook ten stelligste.

Hij komt dan tot het advies van de afdeling Wetgeving van de Raad van State bij zijn voorstel van decreet. Het advies stelt dat het voorstel van decreet op een wettelijke doelstelling berust, maar vindt het overkill. Een algemene maatregel zou te ver gaan omdat niet is aangetoond dat alle meisjes de hoofddoek dragen omwille van externe druk. De heer Bouckaert meent dat de Raad van State hier de bal misslaat. De vonnissen en arresten die door de Raad van State worden aangehaald zijn immers de verkeerde, omdat ze gaan over het verbieden van hoofddoeken bij volwassenen. De argumenten die men op basis daarvan inroept houden geen steek aangezien het in het voorstel van decreet specifiek over kinderen gaat.

Daarenboven is het zo dat als de indieners van een voorstel van decreet moeten bewijzen dat alle meisjes de hoofddoek dragen omwille van externe druk, zulks een onhaalbare bewijslast bij die indieners legt. Dit komt impliciet neer op het innemen van het standpunt dat er geen verbod mag zijn en is dus eigenlijk tamelijk hypocriet, stelt het lid. Hij wijst

nogmaals op de objectieve betekenis van de hoofddoek, los van de subjectieve motivering voor het dragen ervan. Het gaat om het bedekken van een deel van de eigenheid van de meisjes in kwestie.

Met het amendement wilde hij desalniettemin deels tegemoetkomen aan de Raad van State. Daarom stipuleert het amendement dat in situaties waar duidelijk is aangetoond dat het dragen van de hoofddoek in een school zeer beperkt of sporadisch is, en er duidelijk geen sprake is van druk, er de mogelijkheid is van een 'opt out', die evenwel strikt gemotiveerd moet worden. In tegenstelling tot hetgeen mevrouw Meuleman daarover gezegd heeft, betekent dat echter niet dat de verantwoordelijkheid weer bij de directies wordt gelegd. In het Engels spreekt men in zo'n geval van een 'default rule' hetgeen in onze terminologie ongeveer neerkomt op suppletieve wetgeving; de regel die geldt als er geen expliciete uitzondering is. Het voorstel van decreet gaat met andere woorden uit van een principieel verbod, maar er is een mogelijkheid voorzien om uit dat verbod te stappen. Binnen dat concept zou de Commissie Zorgvuldig Bestuur verantwoordelijk zijn voor de beoordeling van een en ander.

3. Slotreplieken

3.1. Tussenkomst van mevrouw Ann Brusseel

Mevrouw *Ann Brusseel* onderschrijft ten volle het standpunt van Open Vld zoals dat hier geformuleerd werd door mevrouw Marleen Vanderpoorten, maar wil toch nog even repliceren op de opmerkingen van mevrouw Pehlivan over de interne diversiteit in de islam en over het feit dat men hier een karikatuur van de islam of de moslimgemeenschap zou schetsen. Het zint mevrouw Brusseel niet dat wie problemen aanvoert die verband houden met de islam zo gemakkelijk verweten wordt er een karikatuur van te maken. Dat houdt een zware veralgemening in en het lid is ervan overtuigd dat wie om regulering vraagt van het dragen van levensbeschouwelijke tekenen, niet onder die noemer thuishoort. Zo kan mevrouw Karin Heremans, die een probleem heeft benoemd en om een standpunt van de decreetgever vraagt, bezwaarlijk verweten worden een karikatuur te maken van de islam. Mevrouw Brusseel stelt dat het cultuurrelativisme van diegenen die de critici ongenuanceerdheid verwijten, maakt dat de meisjes die wel onder druk staan, zich niet gesteund weten door de overheid. Een deel van de politieke klasse relativeert de situatie van jonge meisjes die geen keuze hebben aan de hand van de retorische truc van het actief pluralisme. Het lid is blij dat het GO! die steun wel verleent. Wie zichzelf progressief noemt, trekt volgens het lid altijd de kaart van de gelukkige moslima, maar vergeet de meisjes die wel een andere keuze zouden willen maken maar dat niet kunnen.

Met betrekking tot de kwestie van de verzuiling en de manier waarop het onderwijs georganiseerd kan worden – volledig ontzuild, volledig verzuild of deels verzuild – komt mevrouw Brusseel tot de conclusie dat welke optie ook wordt meegenomen, de eindtermen van de Vlaamse Gemeenschap boven elke godsdienst en elke god verheven zijn. Bij een volledig verzuild onderwijs dat in strijd is met die eindtermen zou men de diploma's van de betreffende instellingen simpelweg niet mogen erkennen.

De hamvraag blijft echter of de decreetgever hier nu al dan niet moet ingrijpen. Mevrouw Brusseel wil zeker geen regelneef zijn en vindt – zoals de heer Bouckaert – dat het kwantitatief best wel wat minder kan op het vlak van regelgeving. In die zin kan zij zich zeer wel terugvinden in de optie van Open Vld om hierover geen decreet te maken. Een meer waakzame houding inzake de levensbeschouwelijke discussies vindt ze persoonlijk wel absoluut nodig. Onder het mom van actief pluralisme en een bepaalde interpretatie van het begrip godsdienstvrijheid worden door sommige gelovigen alsmaar meer eisen gesteld in het publieke domein, ervaart het lid. Zo klinkt de vraag om gebedsruimten op school steeds luider in onder meer Antwerpen en Brussel en blijken zij zich vaak niet te kunnen

neerleggen bij bepaalde geboden of verbodsbepalingen op school. Hoe ver laat de politiek dat gaan, luidt voor haar de vraag. Inzetten op verdere dialoog is prima, zolang men niet blind is voor de problemen. Het lijkt haar ook zinvol na te gaan of er een juridisch meer adequate manier is om de voorliggende thematiek verder aan te pakken in de toekomst.

Aan de heer Bouckaert geeft mevrouw Brusseel verder nog mee dat ook in de christelijke leefomgeving, nog steeds niet iedereen overtuigd is van de gelijkheid van man en vrouw. Ze pleit tegelijk voor minder theoretische bedenkingen en meer moed als het erop aankomt weerstand te bieden tegen de toenemende eisen vanuit religieuze hoek.

3.2. Tussenkomst van de heer Ward Kennes

De heer *Ward Kennes* heeft moeite met de stelling van mevrouw Meuleman als zou een platte concurrentiestrijd de onderliggende reden zijn voor het debat over de hoofddoeken.

Nadenken over de republikeinse sokkel van gedeelde waarden in Vlaanderen, vraagt in eerste instantie om een invulling van dat begrip, stelt het lid. Dat men omwille van actief pluralisme paal en perk zou kunnen stellen aan de uitingen van godsdienstvrijheid, vindt het lid zeer sterk. Dat vergt meer debat. Actief pluralisme omvat voor de heer Kennes juist het feit dat eenieder de kans krijgt om ook in de publieke ruimte voor zijn eigen mening en levensbeschouwing uit te komen. Die waarde wil hij ingebouwd zien in die republikeinse sokkel.

'Decreetdiarree' hoort inderdaad niet, maar echt gedurfd is een algemeen verbod toch ook niet. Alleen de optie voor echt maatwerk kan volgens het lid gedurfd genoemd worden. Dat impliceert ook vertrouwen stellen in directies, in overleg met leerkrachten, ouders en leerlingen. Dat houdt het debat levend en actueel.

3.3. Tussenkomst van mevrouw Elisabeth Meuleman

Mevrouw *Elisabeth Meuleman* is het ermee eens dat zowel in het vrij onderwijs als in het GO! bepaalde scholen echt inspanningen leveren om open en pluralistisch te zijn. Het blijft echter een feit dat er minder meisjes met hoofddoeken naar het katholiek vrij onderwijs gaan. Ze lopen in overgrote meerderheid school in het GO!. De concurrentiekwestie blijft derhalve ten volle gesteld, omdat het nu eenmaal eenvoudiger is om via schoolreglementen zaken te verbieden van zodra die zelfs maar losweg in het vaarwater komen van het pedagogisch project van het katholiek onderwijs. Het belang van dat pedagogisch project wil het lid weliswaar zeker niet ontkennen, maar om van daaruit telkenmale de link te leggen met de hoofddoek, vindt ze een stap te ver. Toch is dat doorgaans de motivatie.

Alles maar blauwblauw laten en – zoals de meerderheidspartijen willen – de scholen, netten of inrichtende machten zonder meer zelf verder laten beslissen, is evenmin een optie, stelt mevrouw Meuleman. Die situatie levert immers juist problemen op, zoals is gebleken. De concurrentiedruk wordt ermee in stand gehouden, terwijl er binnen bepaalde scholen ook sprake is van bekeringsdruk en bekeringsijver. Om dat op te lossen, ziet mevrouw Meuleman twee mogelijke pistes. Volgens haar is de beste optie te stellen dat het toegelaten wordt, tenzij er zich problemen voordoen. In dat laatste geval wordt een tijdelijk verbod mogelijk dat zich proportioneel correct moet verhouden tot de feiten. Een algemeen verbod gaat te ver en is grondwettelijk gezien minder juist. Hoewel het lid er geen moeite mee heeft te erkennen dat er binnen onze westerse samenleving op termijn een evolutie kan zijn naar het minder belang hechten aan dergelijke uiterlijkheden als uiting van levensbeschouwing, lost een echt algemeen verbod de problemen van druk en gelijkheid tussen de geslachten hic et nunc niet op. Beter is de emancipering van vrouwen door te zetten.

Sinds de indiening van het voorstel van resolutie is de situatie overigens enigszins gewijzigd. Er is nu immers een algemeen verbod afgekondigd door het GO!, maar een oplossing ten gronde zal dit volgens het lid niet zijn. Ze wil ook liever niet zien dat er alsnog islamscholen zouden worden opgericht die perfect de eindtermen kunnen halen, maar tegelijk ook een soort van segregatie teweegbrengen. Een andere mogelijkheid is dat er opnieuw een reeks zaken aanhangig zullen worden gemaakt bij de Raad van State. Die laatste heeft zich ten gronde immers nog steeds niet uitgesproken over de vraag of een en ander al dan niet in strijd is met de vrijheid van godsdienst.

3.4. Tussenkomst van mevrouw Irina De Knop

Dat het hier een heikele kwestie betreft, is voor mevrouw *Irina De Knop* duidelijk. De kern van het probleem is gelegen in het feit dat er een beslissing genomen moet worden die zo weinig mogelijk dwang veronderstelt. Van de heer Bouckaert had ze graag vernomen waarom zijn voorstel van decreet beperkt blijft tot een verbod op het dragen van de hoofddoek. Het lid kan in eer en geweten niet een voorstel steunen dat zich op één godsdienst focust. Ze refereert daarbij aan de joodse en de sikhgemeenschap. Onvermijdelijk zal hier de perceptie ontstaan dat er een bepaalde godsdienst geviseerd wordt. Het ware dan ook zuiverder een verbod op te leggen dat alle godsdiensten meeneemt, al zal Open Vld iets dergelijks – in deze fase – niet steunen.

3.5. Tussenkomst van de heer Wim Van Dijck

De heer *Wim Van Dijck* wenst te reageren op de stellingname van de meerderheid en Open Vld om voorlopig niets te doen. Hij meent dat in dezen de vraag of men al dan niet wetgevend wil optreden niet echt meer aan de orde is, aangezien we ondertussen al het stadium bereikt hebben waarin men zich moet afvragen om men al niet gedwongen is om op te treden.

Het lid volgt dienaangaande de heer Bouckaert in zijn redenering. Het Grondwettelijk Hof heeft erkend dat het GO! een verbodsregeling mag uitvaardigen, maar dat er desondanks nieuwe en meer processen zullen volgen, is ook volgens de heer Wim Van Dijck onafwendbaar. Scholen en netten hebben net daarom de decreetgever gevraagd om hen in te dekken.

Ook de verwijzing die de heer Bouckaert aanvoert naar het EVRM vindt hij relevant. Als het gaat om een inperking van de godsdienstvrijheid – wat weliswaar niet geheel zeker is, maar waar men veiligheidshalve toch best van uitgaat – dan moet men wel naar wetgeving teruggrijpen om een en ander conform het EVRM te kunnen inperken, stelt de heer Wim Van Dijck.

3.6. Tussenkomst van de heer Kris Van Dijck

De heer *Kris Van Dijck* wenst te repliceren op de bemerkingen van de heer Bouckaert aan zijn adres. Hij laat daarbij vooreerst opmerken dat hij de door de heer Bouckaert geciteerde column van zijn partijvoorzitter wel degelijk ten gronde kent en steunt. Wat hij heeft verklaard over het uitvaardigen van een algemeen in een decreet verankerd verbod is een mee door de partijvoorzitter gedragen partijstandpunt van N-VA. Er is volgens het lid een hemelsbreed verschil tussen wat men maatschappelijk onderkent en waarover men op dat niveau een mening uitspreekt en het effectief uitvaardigen van zo'n verbod bij wege van decreet.

3.7. Tussenkomst van mevrouw Sabine Poleyn

Mevrouw *Sabine Poleyn* vindt het discussie enigszins dubbel. Ze houdt de heer Bouckaert evenwel voor dat de lineaire maatregel die het GO! uiteindelijk heeft uitgevaardigd, in haar eigen omgeving – dus niet in een zwaar verstedelijkt gebied – meer problemen teweegbracht dan oploste. Het algemeen verbod zette het thema immers op de agenda, waar dat eerder niet of amper speelde. Maatwerk lijkt haar daarom essentieel. Als er sterke sociale druk is, dan is een verbod op die plaatsen de beste maatregel, maar dat is niet lineair door te trekken. Daarop inpikkend stelt mevrouw *Elisabeth Meuleman* vast dat het lid dan eigenlijk haar voorstel van resolutie volgt.

3.8. Tussenkomst van de heer Boudewijn Bouckaert

De heer *Boudewijn Bouckaert* concludeert uit de besprekingen dat het Vlaams Parlement niet bereid is om in dezen zijn decretale verantwoordelijkheid op te nemen en betreurt dat ten zeerste. Hij beaamt wat mevrouw Meuleman al aanvoerde: er is nu gewoon even een stilte voor de storm. De Raad van State heeft zich van het probleem 'ontdaan', omdat de eis intussen onontvankelijk is geworden door het afstuderen van de betrokkene. Dat zegt niets over mogelijke toekomstige processen of beslissingen van de Raad van State. Het probleem keert hoe dan ook terug, voorspelt het lid.

Ter illustratie van een en ander haalt hij diverse vragen om uitleg aan – die weldra aan de agenda van de commissie voor Onderwijs en Gelijke Kansen zullen komen – over de verontrustende resultaten van het onderzoek van het Jeugdonderzoeksplatform naar de overtuigingen van de schoolgaande jeugd in Gent en Antwerpen. Met name is gebleken dat moslimjongeren in de steden er bedenkelijke overtuigingen op na houden. Zo blijken ze bereid geweld te gebruiken, bijvoorbeeld tegen joden en homo's. Geweld is alleszins een stap te ver, stelt het lid. Hij citeert Mark Elchardus, coryfee van de linkse sociologen, die oppert dat het beeld van de gezellige smeltkroes niet meer is dan romantisch gezwets. Volgens de heer Bouckaert dringt de tijd en moet een humanistisch civilisatieproject in gang worden gezet om het reactionaire gedachtengoed dat nog bij een aantal moslims leeft in de kiem te smoren. Alleen dan heeft een coherente samenleving kansen, besluit het lid.

Het verheugt de heer Bouckaert dat de heer Kennes instemt met de noodzaak van een republikeinse sokkel. Voor de invulling daarvan hoeft men het ook niet eens zo ver te zoeken, onderstreept hij: de westerse humanistische, democratische waarden, waaronder de gelijkheid van man en vrouw. Vlaanderen maakt integraal deel uit van die westerse samenleving en dient die waarden te vrijwaren. Er is ruimte voor veel culturen, maar slechts voor één beschaving, haalt hij de heer Herman Van Rompuy aan.

Dat er onmiskenbaar een decretale diarree is waarbij er over allerlei pietluttigheden gelegifereerd wordt, betekent voor het lid niet dat over echt belangrijke zaken geen decreten meer gemaakt moeten worden. Het gaat in voorliggend geval om het vreedzaam en tolerant samenleven van mensen van andere origine die naar elkaar moeten toegroeien om finaal te integreren tot één burgergemeenschap.

Dat men er vanuit christendemocratische hoek lijkt van uit te gaan dat men de toepassing van mensenrechten maar moet overlaten aan gedecentraliseerde instellingen die ter zake maatwerk zouden kunnen leveren kan er bij de heer Bouckaert echt niet in. Dat het concept maatwerk kan worden toegepast op zoiets fundamenteels als mensenrechten is overigens op zich al een bevreemdende stelling.

Ten aanzien van de door mevrouw Meuleman geformuleerde opmerkingen, oppert de heer Bouckaert dat de keuze die gemaakt wordt in zijn voorstel van decreet weliswaar het probleem van de sociale druk niet de facto oplost, maar toch minstens het voordeel heeft dat aan de meisjes die dat willen, een bijkomende steun wordt geboden. Om het met

Lacordaire te zeggen: “Entre le fort et le faible, c’est la liberté qui opprime et la loi qui affranchit.”. Het probleem is daarmee dus inderdaad niet volledig van de baan, maar dat de betrokken meisjes zich nu gesteund weten en kunnen terugvallen op een decreet, is minstens een begin van oplossing.

Een en ander zal overigens ook een educatieve functie hebben ten aanzien van diegenen die nu nog menen druk te moeten uitoefenen op de meisjes om de hoofddoek te dragen. In de rechtstheorie gewaagt men dienaangaande van de signaalfunctie van het recht. Zijn voorstel laat de concrete sancties overigens wel degelijk over aan de scholen. De school kan in dat opzicht dus aan ‘finetuning’ doen. Ze kunnen daarbij dan echter wel terugvallen op de decreetgever, die hen een kapstok heeft gegeven voor hun optreden.

Ter attentie van mevrouw De Knop herhaalt het lid dat het in dezen niet gaat om een verbod op levensbeschouwelijke kentekenen. Dat kan in het katholiek onderwijs bijvoorbeeld al niet en dat wil de heer Bouckaert ook niet. Men zou dus perfect kentekenen van de islamitische godsdienst mogen dragen, ander dan de hoofddoek. De hoofddoek heeft immers heel specifiek een socialerolverdelende functie in verband met de positie van man en vrouw. Voor de heer Bouckaert is de hoofddoek dan ook geen gewoon levensbeschouwelijk teken. Zijn voorstel van decreet houdt derhalve ook niet de minste inperking van de godsdienstvrijheid in. Qua ratio legis verschilt zijn voorstel van decreet dan ook grondig van de beslissing die de Raad van het GO! heeft genomen.

Mocht het voorstel van decreet worden goedgekeurd, dan zal er ongetwijfeld nog een gevecht met de perceptie volgen, erkent de heer Bouckaert ten slotte. Men mag er immers met zekerheid van uitgaan dat sommigen dan zullen inroepen dat er een bepaalde godsdienst wordt geviseerd. Door goede communicatie kan dat echter opgevangen worden, meent hij.

III. STEMMINGEN

1. Stemming over het voorstel van decreet

1.1. Artikelsgewijze stemming

Artikelen 1 tot en met 4

Ter stemming gelegd, worden de artikelen 1 tot en met 4 verworpen met 3 stemmen tegen 7 bij 2 onthoudingen.

Artikel 5

Naar aanleiding van het advies van de Raad van State over het voorstel van decreet (*Parl. St.* Vl.Parl. 2010-11, nr. 1027/2) werd door de heer Boudewijn Bouckaert op artikel 5 een amendement (*Parl.St.* Vl.Parl. 2010-11, nr. 1027/3) ingediend, dat ertoe strekt een tweede lid toe te voegen waarin voorzien wordt in de mogelijkheid om een gemotiveerde uitzondering toe te staan op het verbod op het dragen van een hoofddoek, wanneer zou blijken dat dit dragen van een hoofddoek louter een culturele expressie vormt (amendement nr. 1).

Ter stemming gelegd, wordt amendement nr. 1 verworpen met 3 stemmen tegen 7 bij 2 onthoudingen.

Ter stemming gelegd, wordt daarna ook het ongewijzigde artikel 5 verworpen met 3 stemmen tegen 7 bij 2 onthoudingen.

Artikelen 6 tot en met 8

Ter stemming gelegd, worden de artikelen 6 tot en met 8 verworpen met 3 stemmen tegen 7 bij 2 onthoudingen.

Artikel 9

Naar aanleiding van het advies van de Raad van State over het voorstel van decreet en in het verlengde van het eerste amendement, werd door de heer Boudewijn Bouckaert op artikel 9 een amendement (amendement nr. 2) ingediend, dat ertoe strekt een tweede lid toe te voegen luidens hetwelke de Commissie voor Zorgvuldig Bestuur jaarlijks aan het Vlaams Parlement een overzicht overmaakt van de toegestane uitzonderingen en de bijhorende motiveringen.

Ter stemming gelegd, wordt amendement nr. 2 verworpen met 3 stemmen tegen 7 bij 2 onthoudingen.

Ter stemming gelegd, wordt daarna ook het ongewijzigde artikel 9 verworpen met 3 stemmen tegen 7 bij 2 onthoudingen.

Artikelen 10 tot en met 13

Ter stemming gelegd, worden de artikelen 10 tot en met 13 verworpen met 3 stemmen tegen 7 bij 2 onthoudingen.

1.2. Stemming over het geheel

In zijn geheel ter stemming gelegd, wordt het voorstel van decreet houdende het instellen van het verbod op het dragen van een hoofddoek in onderwijsinstellingen en centra voor leerlingenbegeleiding van de Vlaamse Gemeenschap daarna eveneens verworpen met 3 stemmen tegen 7 bij 2 onthoudingen.

2. Stemming over het voorstel van resolutie

Ter stemming gelegd, wordt ten slotte ook het voorstel van resolutie betreffende het dragen van uitwendige tekenen van filosofische, ideologische en godsdienstige opvattingen op scholen die onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap vallen verworpen met 1 stem tegen 6 bij 4 onthoudingen.

De heer *Boudewijn Bouckaert* verklaart zich te hebben onthouden omdat het voorstel van resolutie toch minstens de verdienste heeft dat het mee een inhoudelijk debat mogelijk heeft gemaakt.

Boudewijn BOUCKAERT,
voorzitter

Wim WIENEN
Sabine POLEYN,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

CLB	centrum voor leerlingenbegeleiding
EVRM	Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden
GO!	onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap
VSKO	Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs